

դնենք օդապարիկ շինելու վրայ քանի մը տեղեկութիւններ. իսկ երրորդ յօդուածով կը յիշենք օդապարիկը կառավարելու համար գտնուած գըլխաւոր կերպերն ու հնարքները:

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Պանիան ծառը:

ՆԱԽԵՐՈՒՆ մէջ զարմանալի յատկութիւններ ունեցողներէն մէկը պանիան ըսուած ծառն է, որ հնդկաստան կը բուսնի. անոր համար իննէոս հնդկաստանի Ռիշի գրեր է անուը: Ըսիկայ հնդկաստանցիք կը պաշտեն: Ըարձրութիւնն ու հաստութիւնը մեծամեծ կաղնիներուն պէս է. բայց զարմանալին ան է որ ասոր ճիւղերը բաւական երկրննալէն ետքը՝ շիփ շիտակ դէպ 'ի գետնին երեսը կ'իջնան՝ երկայն բարակ չուանի պէս. ճիւղերուն ծայրը գետին կը խրի, և ուրիշ նոր բուն մըն ալ կը ձեւանայ. անիկայ գետնէն նոր անունդ առնելով՝ վերէն վար իջած ճիւղերը շուտով մը կ'աճին. ասով մէկ կողմանէ բուն ծառը միշտ հաստընալու և ընդարձակելու վրայ կ'ըլլայ, մէկ կողմանէ ալ անոր արմատէն հեռու նոր նոր արմատներ կը ձգեն իր ճիւղերն ու ետեւէ ետեւ կը շատնան: Ըսանկով մէկ ծառէն ինչուան ամբողջ պզտիկ անտառ մը կրնայ ձեւանալ. իսկ թէ որ ճիւղերը չկարուին, ու վրան աղէկ հոգ տարուի, ինչուան քաղքի չափ ընդարձակ տեղ կրնայ գոցել. ինչպէս՝ Պենկալայի մէջ եղած պանիանը որ 370 ոտնաչափ դէպ 'ի չորս դին կը տարածուի եղեր. ուրիշ մըն ալ կայ որ 1700 քառակուսի կանգուն տեղ կը գոցէ կ'ըսեն:

Սովորաբար պանիանը տուններու, կռատուններու և ուրիշ հրապարակական տեղերուն բոլորտիքը կը տնկուի: Ըս սքանչելի ծառին փայտը շէնքի ու

հիւսնութեան ամենեւին չյարմարիր. պտուղը քիչ է, ու հասունցածին գոյնը կարմիր կ'ըլլայ, և ագռաւներն ու ուրիշ թռչունները կ'ուտեն:

Հնդկաստանի մէջ պանիան մը կայ, որ խիստ անուանի է իրեն հնութենն ու մեծութեանը կողմանէ, անանկ որ հնդկաստանցիք ուրիշ տաճարներէն հոն կ'երթան ուխտի, և իրենց տօնախմբութիւնները անոր տակ կը կը կատարեն: Ըս ծառին բունած տեղին տարածութիւնը 2000 ոտնաչափ է, ու ամէն մէկ բունը աս կողմի կաղնիներէն հաստ է. իսկ պզտիկ բունները 3000էն աւելի են: Հին ատենը աս ծառը շատ աւելի ընդարձակ է եղեր. բայց Սերպուտա գետը ասոր քովէն անցնելով՝ կամաց կամաց մէկ մասը առեր տարեր է:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սանր արդոյ մարմնոյն վրայ ընելու խնամքեր:

ՓՈՐՁՈՎ տեսնուած է որ տղոց առողջ և ուժով կամ տկար ու հիւանդոտ ըլլալը՝ իրենց մարմնոյն գէշ կամ աղէկ դաստիարակութենէն կը կախուի: Տկար ու հիւանդոտ մարդիկ մարդկային ընկերութեան անօգտակար, և իրենք իրենց ծանրութիւն վասն զի այնպիսիներուն նաև մտաւոր ու բարոյական կարողութիւնները տկար կ'ըլլան: Ուստի խիստ հարկաւոր է որ տղոց մարմնոյն դաստիարակութեանը վրայ մեծ հոգ ու խնամք ընեն ծնողք:

Տղոց մարմնոյն կըթուլեան դէմ եղած սովորական սխալմունքներուն գլխաւորները ասոնք են.

Ա. Տղաքը չորս տարուընէ առաջ մսեղէն կերակուրներով կը մեծցընեն, որ շատ դժուարամարս են, և կամ չաքարեղէն կերցընելով՝ զանոնք չափէն աւելի կը տաքցընեն, ու ետքը պարզ

կերակուրներէ համ չեն առներ : Ար-
բեմն անխոհեմ ծնողք տղոց որկրա-
մոլութիւնը կը գրգռեն՝ այլևայլ կե-
րակուրներ տալով՝ երբոր արդէն ա-
նոնք կշտացած են . չեն մտածեր որ
այսպէս ընելով՝ իրենց տղաքը որկրա-
մոլ ու անկարգ կը մեծնան , ու տկար
ստամոքս կ'ունենան : Ոմանք գինին
(որ միայն դեղի տեղ պէտք է գործա-
ծել) պղտի տղոց կը խմցնեն . ոմանք
ալ աւելի գէշ կ'ընեն՝ որ կ'ելեն օղիի
պէս խմելիքներով կը զուարճացնեն
տղաքը . աս բանիս գէշ հետեանքնե-
րը յայտնի են : Տղոց հիւանդութեց
մեծ մասը անմարսողութենէ կը պատ-
ճառի . և ասոնց դիմացը առնելու
համար պէտք է սովորականէն քիչ
բան տալ ուտելու , ու պաղ ջուր խրմ-
ցնել : Յոյնք և հռովմայեցիք պաղ
ջուրը ընդհանուր դեղ կը սեպէին .
և իրաւացնէ խիստ աղէկ դեղ է . վասն
զի անով մարդուս ստամոքսը կը մաք-
րուի , մարսողութիւնը կը դիւրանայ ,
ու մարդ հանգիստ կը քնանայ :

Բ . Տղաքը այլևայլ կապերով կը
կապկըպեն , և կամենէ զգեստներ կը
հագցնեն . որով անոնց կուրծքն ու
ստամոքսը կը ճնշուի , ու դժուարաւ
շունչ կ'առնեն : Այլէ զատ՝ կուրծքը
բնական ազատութեանը մէջ չմնալով ,
սրտին կողմի շարժմունքը կը ծանրա-
նայ , և աղիքը իրարու կը խառնուին ,
արեան երակները կը գոցուին , ու ան
մոնդարար հիւթերը որ մարմնոյն մէկ
քանի կողմերը երթալով՝ ան կողմերը
պիտի աճեցնէին , ճամբանին փոխե-
լով՝ ուրիշ տեղ կ'երթան : Այս բանե-
րէս կ'իմացուի թէ տղաքը չարաչար
կապելը ուրջափ փնասակար է . և բը-
ժիշկները մէկ բերան կ'ըսեն՝ թէ
կուրծքի ու ստամոքսի հիւանդու-
թիւնները անկէ կը պատճառին : Տը-
ղոց նեղ ոտքի ամաններ հագցնելով՝
ոտուրնին կոշտ կը մեծնայ ու տձե-
կ'ըլլայ , անկէ զատ՝ ոտուրններուն թա-
թերը ճնշուելով՝ տղաքը ոտքի վը-
րայ չեն կրնար կենալ երկարատեւ .
որով կ'ըլլան տկար , ու երկայն ճամ-

բայ չեն կրնար ընել : Արբոր մարմնոյն
այսպիսի գլխաւոր մասին ուժը կոր-
սուի , բոլոր մարմինը ուժէ կ'իյնայ ,
ու չկրնար ինք զինքը կառավարել :

Գ . Սովորութիւն մը կայ որ տղոց
գլուխը միշտ գոց կը պահեն . բայց
խիստ գէշ բան է՝ երբոր սաստիկ տաք
արեւու կամ անձրեւի տակ չեն : Այլի
կապերը շատ կը տաքցնեն զմարդ .
և անկէ առաջ կուգան գլխու ցա-
ւեր , պաղ առնեցներ , հարբուիս , հազ
և ուրիշ այսպիսի հիւանդութիւններ :
Ան ժողովուրդներն որ գլուխնին քիչ
կը պըլլեն , կամ ամենեւին բան չեն պը-
լլեր , անոնց գանկը ամուր կ'ըլլայ . ո-
րով ըղեղնին չէ թէ միայն մանր վեր-
քերէ , հապա նաւ ցրտութենէ և օ-
դուն ուրիշ փոփոխութիւններէն շու-
տով չմնասուիր :

Դ . Տղոց քիչ շարժմունք ընել կու-
տան : Այսոյ անունով հռչակաւոր
բժիշկը կ'ըսէ թէ “ Շարժմունքը ը-
” նելով մարդուս ջղերը կ'ուժոյնան ,
” արիւնը իր կանոնաւոր ընթացքը
” ճիշդ կ'ընէ , ախորժակը կը բացուի ,
” արտաշնչութիւնը կը դիւրանայ ,
” ու բոլոր մարմինը ախորժակի զգաց-
” մունք մը կ'ունենայ ” : Բայց տղաք
երկու տարեկան ըլլալէն վերջը , աս
կը թուութիւնը պէտք է բաց տեղուանք
ընեն , ուր որ ասդիս անդին զար-
նուելու վտանգ չըլլայ . այսպիսի տե-
ղուանք շատ աւելի կ'ուժոյնան , շն-
չառութիւնն և արտաշնչութիւն-
նին կը դիւրանայ , ու բոլոր մարմին-
նին կը հաստատուի . թող որ բաց-
օթեայ տեղուանք նաւ տաքի , ցրտի ,
արեւու և անձրեւի դիմանալու կը վար-
ժին : Այլէ կ'իմացուի թէ ինչ փնա-
սակար սովորութիւն է ան՝ որ ոմանք
տղաքը չափազանց փափուկ կը պահեն :
Որչափ կարելի է՝ տղաքը ոտքի վրայ
կեցնելու է երկարատեւ . որովհե-
տեւ աս դիրքը աւելի բնական է , ու
աս կերպով նաւ մարմիննին կը զօրա-
նայ : Ասկ թէ նստելու ալ ըլլան , փա-
փուկ բանի վրայ պէտք չէ նստին , որ-
պէս զի թուութեան չվարժին . հապա

պինդ ու տափակ տեղուանք նստին , որպէս զի կազմուածքնին պնդանայ :

Ե . Տղաքը խիստ փափկութեան կը վարժեցընեն : Հարուստներ կան որ իրենց տղոցը անկողնին չորս դին վարագուրներով կը պատեն . անով ներսի օդը չփոխուիր , ու տղոց առողջութիւնը կը փասուի . և ձմեռը տաք օդէն ցուրտը անցնելով՝ պաղ կ'առնեն : Այսպէս անկողինը՝ տղուն անդամները կը թուլցընէ , ու գրեթէ իրարմէ կը զատէ . ուստի պէտք է անկողինը պինդ ըլլայ , բարձն ալ ցած , ու որչափ կարելի է շիտակ . ձմեռը անկողինը պէտք չէ տաքցընել , միայն չոր պահելու է :

Զ . Ոմանք ստէպ ստէպ տղոց դեղ կուտան , որով անոնց մարմինը անզգալի կերպով կը տկարանայ , կը վարժին պզտիկ հիւանդութիւնները մեծ բանի տեղ դնելու , ու հիւանդոտ կ'ըլլան : Նոողք կան որ իրենց տղոցը ինչ պզտի բան ալ հանդիպի , ինչպէս թէ որ մէկ տեղերնին քիչ մը կտրի , խայթուի , սրտերնին մտքերնին տակնուվրայ կ'ըլլայ . որով տղաքն ալ մտքերնին կը դնեն թէ հանդիպածը մեծ բան է , ամէն թէթեւ բանի համար կուլան , և փափուկ ու թուլամորթ կը մեծնան :

Ե . Տղոց թէ որ թող տրուի որ թլուտաւ , խեղանդամ , կուզ ու լուսնոտ մարդկանց հետ խօսակցին , շատ կը փնասուին . վասն զի դեռ փափուկ հասակին մէջ ըլլալով՝ խիստ դիւրաւ կը հետեւին այնպիսի պակսութիւններու կամ ախտերու :

Ը . Տղոց լուսնոտի պէս այլանդակ շարժումները ընելն ալ , որ երբեմն չեն ալ բժշկուիր , շատ անգամ ծնողաց անխոհեմութենէն է , որ տղոց սաստիկ տաք ու թթու կերակուրներ շատ կուտան . վերջն ալ չեն զգուշանար , ու տղաքը յանկարծական պոռալներով , սուր ձայներով , տձեռ ու անձուռնի բաներ ցուցնելով կը վախցընեն . և կամ շատակեր մարդկանց , մեռելներու

ընդ որում կանաններու՝ ու ճիւղաներու՝ պատմութիւններ կը պատմեն : Եւ ծիծաղական պատմութիւնները անոնց միտքը սուտ ու անձուռնի գաղափարներով կը լեցընեն , ու սաստիկ վախ կը ձգեն սրտերնին . որով նաեւ մարմնոյն ջղերը չարաչար այլալեւով՝ խիստ գէշ հետեւանքներ առաջ կուգան : Իրաւ որ շատ օգտակար է պզտիկ կուց տղաքը վարժեցընելը որ ամէն բան առանց վախի տեսնեն ու լսեն , բայց աս բանս առանց վտանգի ընելու համար մեծ զգուշութիւն պէտք է : Իսկ տղաքը հնազանդեցընելու համար վախցընելը շատ աւելի վտանգաւոր է . վասն զի շնչառութիւնն կը կտրի , կերակուրը դժուարաւ կը մարսեն , ու վրանին նեղութիւն ու տխրութիւն մը գալով՝ կազմուածքնին կը փնասուի . և շատ անգամ բոլոր կեանքերնուն մէջ տկար և ողորմելի կը մնան :

Վնչուան հիմա ցցուցինք թէ աս պակսութիւնները ինչպէս պէտք է վերցընել . հիմա զուրցենք թէ ինչպէս պէտք է տղոց մարմինը դաստիարակել :

Ա . Պէտք չէ թողուլ որ տղաքը կըրակիքով շատ մօտենան . վասն զի անով ջղերնին կը թուլնայ , ու ժերնին կը պակսի , ու թոյլ , փափուկ , տկար ու ծոյլ կը մեծնան . իսկ ցրտի դիմանալ սորվողը՝ ամենեւին անկէ փնաս մը չքաշեր . և որպէս զի տղաք տաքնան՝ շարժումներ ընել տալու է իրենց :

Բ . Նոողք և դաստիարակներ պէտք է սաստիկ զգուշանան որ տղոցը չքարկանան՝ երբոր անոնք խաղի մէջ փնասուելու ըլլան . թէ չէ՝ ուրիշ անգամ տղաք հանդիպած փնասը ծածուկ կը պահեն , և վերջը անկէ ծանր վտանգներ առաջ կու գան՝ թէ որ փնասը մեծ բան մըն է . վասն զի թէ որ ի սկզբան հանդիպած վտանգին դարման չըլլուի՝ շուտով առաջ կ'երթայ , և շատ անգամ անբժշկելի կ'ըլլայ :

Գ. Խիստ օգտակար բան է տղոց երկու ձեռքն ալ գործածելու սորվեցընելը . վասն զի շատ բանի մէջ երկու ձեռքերնին իրարու տեղ կրնան գործածել իսկ թէ որ միայն աջ ձեռքը գործածելու ըլլայ տղան՝ ձախը կամաց կամաց անանկ կը տկարանայ, որ ատեն անցնելով՝ չկրնար ուղածին պէս բանեցընել :

Դ. Տղոց մարմինը ուժովցընելու համար խիստ օգտակար է զիրենք պաղ ջրով լուանալը : Հին ատեն բազմինք մտնելուն առողջարար յատկութիւնները տեսնելով, շատերը ամէն օր լուացուելու կ'երթային, թէպէտ և խիստ հարկաւոր գործք ալ ունենային : Տղաքը աղտոտ մնալով՝ շատ անգամ բորի պէս հիւանդութիւններ կ'ունենան . ուստի միշտ պէտք է պաղ ջրով լուանալ զիրենք :

Ե. Տղաք քանի որ երկու իրեք տարեկան են՝ քնանալու ու հանգչելու մեծ կարօտութիւն ունին . և քունը տեսակ մը հանգստութիւն ըլլալով՝ իրենց շատ հարկաւոր է . վասն զի անոնց ուժը կը պահէ ու կ'աւելցընէ : Իսկ չքնելուն ընդհանուր կարծիքն է որ տղաք ինչուան եօթը կամ ութ տարեկան ըլլան, երբոր քուններնին կոխէ՝ պէտք է թող տալ որ պառկին ինչուան 12 ժամ : Իսկպէտ և բոլոր անմիջոցին մէջ չքնանան, բայց իրենց հարկաւոր եղած հանգստութիւնը կ'առնեն : Երբեք է որ լուսոյ դիմաց չպառկին, թէ չէ կարճատես կ'ըլլան :

Զ. Պէտք է տղոց ականջները երբեմն երբեմն արծաթէ կամ փղոսկրէ քչփորիկով մաքրել . բայց ոչ երբեք պղնձէ կամ երկրէ քչփորիկ բանեցընել : Իսկ չիսկնակնին կտաւէ ըլլան, և ոչ երբեք բամպակէ . վասն զի բամպակը առողջութեան փնասակար է :

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Սկզբունք երեքագործութեան :

ԺԲ

Հերկելու Լրայ :

Հ. ԵՐԿՐԱԳ Հերկելու յարմար եղանակը և կերպը ո՞րն է .

Պ. Երբոր հողը սաստիկ թաց է՝ պէտք չէ հերկել : Ընդհանրապէս նայելու է որ խոր հերկուի, բայց երկրին բնութիւնն ալ դիտելու է : Շատ անգամ ինչուան բուսական հողին կարգը լմըննայ՝ կը հերկեն . անկէ աւելի առաջ երթալը աղէկ չէ : Լազոտ ու խճոտ հողերը քանի որ թաց են՝ կրնան հերկուիլ . վասն զի թէ որ տաք ու չոր ատեն հերկես, ունեցած խոնաւութիւննին ալ մէկէն կը կորսուցընեն :

Հ. Վետինը հերկելը ինչ օգուտ ունի .

Պ. Վետինը հերկելով՝ բուսոց սննդարար հիւթը կը շատնայ, հողն ալ պտղաբեր կ'ըլլայ . ասով օդէն ու արեւուն ճառագայթներէն կ'ուժովնայ, հողը կը կակըղնայ, բուսոց արմատներուն ալ դիւրաւ տարածուելու և սնունդ առնելու տեղ կը բացուի . նմանապէս գէշ բոյսերն ալ կը խլուին : Եւստի վարուցանի երկիրները պէտք է որ ստէպ ստէպ հերկուին, մանաւանդ կալուն ու կառոտ և կարծր հողերը . իսկ ան հողերն որ առաջոտ են ու կալուն չեն, ստէպ հերկել հարկաւոր չէ :

Հ. Վետինը փորելուն աղէկ կերպը ո՞րն է .

Պ. Երբեք աղէկը մարդու ձեռքէն քի բահով եղածն է, տասնհինկէն ինչուան 20 բթաչափ խորութեամբ, երկրին բնութեան յարմար : Եւելի դիւրին է արօրով ու բահով եղածը . այսինքն նախ արօրը ութը կամ տասը բթաչափ լայնութեամբ ակօռ մը